

KVALITET KOMUNIKACIJE IZMEĐU UČENIKA I NASTAVNIKA *

Rezime

Zahvaljujući promenama opšte klime i dinamici koja menja tradicionalne obrasce ponašanja, menja se i opšta klima u školi. Značaj učenja o komunikacijama ima posebnu vrednost u našim aktuelnim društvenim zbivanjima. I učenicima i nastavnicima treba omogućiti učenje funkcionalnijih formi ponašanja u komunikacijama. Komunikacije se mogu razvijati, učiti i unapređivati, a samim tim i naš odnos prema problemima i konfliktima. Jedan od programa za rešavanje problema u učionici je program "Obrazovanje za mir i toleranciju» koji kao prevashodni cilj ima prevenciju konflikata u školi. Ideja da se prednost da metodama kooperativne pedagogije je noviji pokušaj da se u prvi plan stavi razmena informacija, grupni rad i međusobno pomaganje. Uvođenje poverenja u razred je jedan od prvih koraka takve komunikacije. Nastava je specifična u društvima koja su u fazi promena. Poznato je da saradnja svih obrazovnih partnera povećava šanse za uspeh dece u školi, srazmerno tome kojiko je proaktivna i organizovana. U tom kontekstu se može posmatrati i pitanje prava deteta u obrazovanju i ciljeva postavljenih obrazovanjem, koji su mnogostruki i mnogodimenzionalni. Zadatak nastavnika je da bude posrednik između učenika i sredine, kako ne bi došlo do erozije lične autonomije već kako bi se omogućila komunikacija i integracija mladih među sobom i sa autoritetima.

Ključne reči: komunikacija u školi, kooperativna pedagogija, ciljevi obrazovanja.

Škola je već odavno izašla iz usko edukativnih okvira. Zahtevi vremena i okruženja neminovno nameću nove situacije kojima se menja ne samo obrazovni rad sa decom, u užem smislu, nego i komunikacije koja se tiče odnosa među decom, kao i odnosa nastavnik – dete, odnosa između samih nastavnika a takođe i onih na relaciji nastavnik – direktor, problema na svim ovim relacijama i tipove konflikata koji se pojavljuju u školi. Znači, menja se opšta klima u školi. Zahvaljujući ovakvoj dinamici, mnogi tradicionalni obrasci ponašanja u školi nisu više funkcionalni i svima, kako učenicima, tako i nastavnicima, treba omogućiti učenje drugačijih, funkcionalnijih formi ponašanja u komunikacijama, kako bi se atmosfera u školi učinila kreativnijom, opuštenijom, odnosno manje konfliktnom.

---

* Rad je nastao u okviru projekta Ministarstva za nauku i tehnologije, br. 1341.

Svima u školi je jasno, kako deci tako i nastavnicima, da i najzanimljivije gradivo može da bude predmet neinteresovanja ukoliko se u odeljenju razvijaju odnosi među učenicima ili među decom i nastavnicima koji potenciraju nepoverenje, neuvažavanje svojih i tuđih potreba, kritizerstvo, netolerantnost itd., odnosno ukoliko se razvijaju takvi odnosi da predstavljaju dobru osnovu za pojavu konflikata.

U mnogim našim školama, nastavnici provode puno vremena baveći se raznim problemima koji prevazilaze njihova usko profesionalna opredeljenja. Vrlo često je ovakav posao frustrirajući jer oni to, uglavnom, rade koristeći se svojim iskustvom bez posebnih edukacija o komunikacijama u odeljenju.

Znamo da se komunikacije mogu razvijati, učiti i unapređivati, a samim tim i naš odnos prema problemima i konfliktima.

Program "Obrazovanje na mir i toleranciju" - kreativno rešavanje problema u učionici je jedan od programa koji se bavi razvojem i unapređenjem komunikacija u školi, u cilju prevencije i rešavanja konflikata. Program pruža deci iskustva u komunikaciji koja su na neki način zapostavljena u tradicionalnoj nastavi, a nastavnicima pruža mogućnost otvorenije i nefrustrirajuće komunikacije sa decom, kao i razumevanje konflikata.

Značaj učenja o komunikacijama ima posebnu vrednost u našim aktuelnim društvenim zbivanjima. Škola je, kao deo sistema, na uderu mnogih brzih i neočekivanih promena koje zahtevaju njeno organizaciono, a i profesionalno razvijanje.

Usmeriti se na učenika je tema koja je deo stogodišnje polemike između "klasičnih i modernih", koja se pojavila početkom 20.veka kada je detinjstvo postalo starosna kategorija. Otada se dete stavlja u centar obrazovne orijentacije. Upravo su na početku 20.veka obrazovne teorije, bazirane na posmatranju razvoja deteta, inspirisale duboke promene u činu obrazovanja. U školi nazvanoj "autoritativna" gde je dete pozvano da preuzme svoju ulogu pasivnog objekta, zaštitnici aktivne škole se suprotstavljaju neophodnom uvažavanju razvoja deteta u nastavi. Kasniji radovi se u razvojnoj psihologiji i u diferenciranoj pedagogiji, ili u sferi konstruktivističkih teorija, pozivaju na definiciju učenja kao procesa. Drugačije rečeno, pitanje da se sazna šta preneti onima koji uče je zamenjeno pitanjem kako deca uče.

Ostale koncepcije, više usmerene na ulogu školske institucije, naglašavaju važnost reči u procesu oslobađanja sadržaja, nasuprot važnosti institucije. S druge strane, radovi koji vode u sferu kulturne antropologije otkrivaju uticaj koji kulturni koreni i istorijska osnova imaju na pojedinca u njegovom odnosu prema znanju.

Obrazovanje o ljudskim pravima sugerise ideju da ta prava treba da budu, primenjena na prava učenika, ostvarena najpre u odnosu koji uspostavlja nastavnik sa svojim učenicima i učenici međusobno. Konačno, takvo obrazovanje ima za cilj rešavanje konflikta vrednosti, u okviru koga nastavnik ima ulogu posrednika.

Mentalitet je, takođe, evoluirao na taj način da je "vojno napoleonsko" nasleđe postepeno ustupilo mesto pedagoškom pristupu obeleženom otvorenošću i dijalogom. U to ime, projekti ustanova sada žele da budu izraz podeljenih interesa kroz skup članova školske zajednice. Na socio-pedagoškom planu, greška se od sada podrazumeva kao sastavni deo učenja i nastavnici imaju zadatak da prate učenika tokom čitavog puta.

Jedna od ideja je da se da prednost metodama kooperativne pedagogije - čak iako je reč učenika u donošenju odluka koje dotiču život škole retko uvažavana, treba, međutim, prihvatiti da su već od šezdesetih godina napori postepeno prihvaćeni u cilju utvrđivanja vrednosti obrazovnih mera koje pozivaju na veće učešće učenika. Takva orijentacija je dozvolila nastavnicima da eksperimentišu da kooperativnim, koji stavlja ju u prvi plan grupni rad i međusobno pnananje. Takođe, saveti učenika su uspostavljeni da bi se pomogla razmena informacija o problemima sa kojima se susreću, podstaklo mirno rešavanje konflikata i učestvovalo u odlukama koje se odnose na pravila života u razredu. Uvažavanje reči učenika, učestalost sastanaka i rad saveta ipak variraju od jednog razreda do drugog, zavisno od nastavnika ili učitelja koji ostaje, u svakom slučaju, nosilac vlasti.

Od izuzetnog je značaja uvesti atmosferu poverenja u razred. Kad nastavnik ili nastavnica / učitelj uspeju da naprave u razredu klimu poverenja i poštovanja koja će dozvoliti učenicima da učestvuju u donošenju odluka, takva pedagoška praksa je onda pogodna da podstakne uvažavanje reči učenika, kao i da razvije kod njih osećaj pripadanja grupi - razredu. Činjenica da se mogu izraziti i da se njihova reč sluša u zajednici kojoj pripadaju, čini jedan od osnovnih uslova u ostvarivanju prava. S druge strane treba, međutim, ostati oprezan i izbeći stavljanje znanja u drugi plan, jer je škola mesto gde se formiraju osobe sposobne da shvate društveni značaj i da podstaknu neophodne promene u interesu ljudske zajednice.

Nastava je specifična u društvima koja su u punoj fazi promena. Pitanje školske autonomije i demokratije se takođe postavlja u razvojnom okviru školske politike. Teorija "kolektivnog" prema kojoj društveno poreklo uslovljava školski uspeh nije jedina osnova koja objašnjava teškoće koje poznaju aktuelni školski sistemi. Socijalne strukture su se izmenile i prijem povećanog broja dece, proizašao iz mnoštva kultura, postavlja novi izazov školi, posebno na planu školskog neuspeha. Usred perioda školske modernizacije, neki autoriteti predlažu nove orijentire u nameri da reše taj problem: individualizacija puteva obrazovanja učenika, rad u ekipama nastavnika, položaj učenika u srcu pedagoške akcije. Treba se čuvati od logike na kojoj se temelji i za koju bi se moglo pokazati da ih je teško pomiriti. U zalaganju koje ima građansko vaspitanje i socijalna pravda, prva od tih doslednosti želi da svi učenici iskoriste ponuđene obrazovne usluge. Druga je kvalifikovana kao građanska u meri u kojoj je bazirana na kvalitetu društvenih veza, prijema, saradnje, osnovne demokratije. Treća je industrijskog tipa, pošto nastoji da odgovori zahtevima kvaliteta tržišta u smislu konkurencije. Konačno, poslednja je inspiracija, pokretač inovacija, pomalo u viziji novih načina rukovođenja.

Poznato je da saradnja različitih obrazovnih partnera značajno utiče na šanse i socijalni uspeh dece. Ta saradnja predstavlja osnovni element svakog preventivnog postupka, i to u meri u kojoj je proaktivna i organizovana.

Iako su primeri saradnje između škole i zajednice još uvek malobrojni, oni su, s druge strane, već dokazali da je učešće civilnog društva u školskom životu sredstvo privilegije, kako bi navelo pojedince da se solidarišu i aktivno doprinesu demokratskom životu. Ali, projekat i realizacija su dve potpuno različite stvari i, u većini slučajeva, veze između civilnog društva i škole su veštačke. Ta činjenica koju je često, nažalost, lako utvrditi ne treba da obeshrabri već pozove na strpljenje i odlučnost. Iskustvo

uči da istrajnost donosi plodove, pa iako oni mogu da liče na "male stvari", označavaju neosporne "korake napred".

Ova tema vodi ka tome da se u isto vreme zapitamo o nameri i efekima ocenjivačkih metoda. Namera se posebno odnosi na prirodu ciljeva koji se žele postići ocenom. Činjenica da se oni formulišu na način da istovremeno mogu odgovoriti potrebama razvoja jednog društva i potrebama osobe u fazi učenja – od koje se, s druge strane, očekuje da jednog dana aktivnije učestvuje u tom istom razvoju – ta činjenica nije dovoljna da se na stranu stave neka pitanja čije uklanjanje rizikuje da proces ocenjivanja ograniči na trenutne zahteve. Zauzvrat, ocena može, osim toga, doprineti potvrdi slobode i učenju promovisući načine koji podstiču razvoj kritičkog duha učenika.

Posmatrano iz određenog ugla, ocena može biti koliko sredstvo emancipacije toliko i poluga društvenog izbora. Ocenjivački mehanizam uspostavljen formalnim obrazovanjem ima jedan dominantan način ocenjivanja vertikalnog tipa; s tog stovišta, taj način podržava povratni uticaj selekcije i hijerarhije nadležnosti.

Da bi se učinili pravedniji putevi koji vode do uspeha, poželjno je staviti učenje u širu složeniju perspektivu, perspektivu promena. Učenje otvara put složenosti odnosa u čovečanstvu i znanju. On se suprotstavlja krutim pedagoškim postupcima. Cilj ovakve metode upravljanja kompleksnošću i neočekivanim dozvoljava da se ispita čime svako ljudsko biće (učenike, nastavnike, direktore) motivišu predložene inovacije da se obrade i promene postojeća pravila. Ovo pretpostavlja izbor ocenjivačkih metoda vodeći računa o složenosti čina učenja posmatranog kao pokret koji se sastoji od više etapa.

Ocena učenja može teko ujediniti veštinu znanja, pravnu sposobnost i stavove u jednom dinamičkom procesu izgradnje nedovršene definicijom. Čin učenja, govorenja, razmišljanja traži vremena i izgrađuje se u ritmu svake osobe. Jedan zatvoreni sistem koji se hrani iluzijom "merljivog učinka" vodi dvostrukom porazu: svom i učenikovom koji je ocenjen nedovoljno uspešnim u očima drugih, u datom trenutku njegove lične istorije. Ta nova paradigma učenja poziva nastavnika da iznese na videlo smisao, transformiše slušaoce i učesnike, snabdeva mreže informacija, transformiše centralizam, sterilnu naredbu u plodni paradoks, mehaničku primenu u predviđanje.

Nastavnici koji su angažovani na tom putu treba da učine napor da izađu čvrsto uspostavljenih kolotečina, a deca treba da savladaju prepreke u učenju nastale njihovim uslovima života. Ali, u obrazovnom procesu najteže od svega je naučiti da se misli kao slobodno biće, kao punopravni građanin. To se čini mogućim samo ako tvorci pokazu dobru volju i hrabrost da ostave po strani svoju moć da bi konačno korisno upotrebili svoje znanje u službi valorizacije osobe i poštovanja njegovog ritma učenja.

Ako se pođe od prava deteta u obrazovanju i ciljeva postavljenih obrazovanjem, možemo se upitati pod kojim uslovima učenik može prihvatiti negativnu ocenu tog učenja, a da iz toga ne proizađu neprijatne posledice na emocionalnom i društvenom planu? U pokušaju da se odgovori na ovo pitanje treba raščlaniti čin ocenjivanja, koji predstavlja jedan složeniji postupak jer sadrži:

- a) uvažavanje psiholoških, socioloških i didaktičkih dimenzija obrazovanja
- b) razumevanje emocionalnih pitanja vezanih za proces ocenjivanja
- c) neophodnost da se napravi razlika između ocene i selekcije
- d) definiciju koncepta jednakosti šansi

- e) razliku između učenja i naredbi
- f) poznavanje dijagnostičkih i prediktivnih funkcija ocene
- g) uspostavljanje kontinuiteta između ocene i orijentacije.

Ocena može biti shvaćena kao podrška učeniku u učenju. Ona doprinosi da se reše problemi i pronađe izlaz. U tom smislu, ocena je faktor izgradnje identiteta učenika: u tom smislu, ona nije ni diskriminatorna ni selektivna. Da bi sačuvala svoj demokratski karakter poštovanja ljudskih prava, ocena ne može biti ostvarena bez komunikacije sa spoljnim svetom, pošto obrazovanje upućuje na štivo koje se upoređuje i uklapa u potrebe u kontekstu mnoštva nadležnosti i intervencija. Raznovrsnost izvora potrebnih za ocenu pre daje prednost uključivanju nego isključivanju. U tu svrhu, stalno se nameće potreba za identifikacijom smetnji jednoj konstruktivnoj oceni: uverenja, predstavljanje vrednosti osobe nasuprot obrazovanju, normativnom značenju organizacija, otporu promenama. Da bi odgovorio na te teškoće, nastavnik mora težiti ka:

- 1) onome što određuje izbor sadržaja koji se ocenjuje
- 2) operativnim modalitetima ocene: metodologije, strategije, procedure.

Neophodno je u tom smislu obnoviti obrazovanje nastavnika – posebnu pažnju treba posvetiti saznanjima za koje znamo da se neprestano umnožavaju i usložnjavaju. U tom kontekstu, nastavnik je pozvan da savlada interdisciplinarnu pristupe i da raspolaže metodama koje dozvoljavaju razumevanje i analizu znanja, naročito u pogledu ljudskih prava. Takođe, nastavnici bi trebalo da se upoznaju sa pedagoškim pristupima koji su svojstveni vaspitanju za demokratiju. To pretpostavlja da oni budu povezani sa utvrđenim vrednostima i da kod nastavnika izazovu želju za inovacijama u oblasti pedagogije, a da se ne upadne u zamku "pedagogizma" koji bi potpuno iscrpeo sadržaj metoda koji se nazivaju "aktivnim". Prostupi kooperativnog tipa predlažu puteve koji obećavaju. Fenomen komunikacija i obrade informacija bi takođe trebalo uvažiti u obrazovanju nastavnika. Razvoj tehnologija je poremetio naše orijentire i masovni mediji odsada imaju mesto u svakodnevnom životu. Neki u tim novim tehnologijama vide početak "svetske obrazovanosti". Umnožavanje izvora informacija, s druge strane, poziva na veliki oprez. Velika je opasnost videti kako se umnožava jedinstvena misao koja čini osnovu svetske pseudo- obrazovanosti. U toj perspektivi obrazovanje kroz medije bi trebalo nastaviti tokom čitavog radnog veka. Ali želja za takvim radom mora doći od same osobe. Treba računati na svačije lično zalaganje.

Mladi imaju probleme na različitim poljima – u porodici, ljubavi, školi, sa novcem itd. Iz anketa koje se navode u literaturi, kao najveći problem vezan za nastavnike upravo je odnos nastavnik – učenik. Najjisticaniji problem na ovoj relaciji je nedovoljna komunikacija svih nastavnika sa učenicima. Prema mišljenjima učenika, upravo neposrednih učesnika u ispitivanom problemu, nastavnik komunicira sa učenikom samo kad ga ispituje zbog ocene. Navode da svi profesori brane svoj predmet, sa malo ili nimalo razumevanja za učenike. ("Svi profesori pitaju zašto ne naučimo za veću ocenu, ne obazirući se da mi pored tog predmeta imamo još 12-13 i iz svako moramo dobiti pozitivne ocene."). Mnoge profesore doživljavaju kao dosta nepravedne u ocenjivanju. Učenici, iako dobro nauče gradivo, dobiju vrlo često manju ocenu od zaslužene jer nisu "ljubimci" profesora. Neki ocenjuju da je to najveći problem našeg obrazovnog sistema jer mi ne cenimo rad i talenat. "U našem društvu prosto je normalno da ciljeve postiže-

mo putem nekih veza i vezica" - bilo da je u pitanju upisivanje učenika u srednju školu (smatraju da je prosto normalno da imaju neku "vezu" iako su odlični učenici jer ipak postoji šansa da ne budu upisani). Iz anketa se vidi da učenici procenjuju da mnogi profesori ne žele da predaju gradivo jer su neraspoloženi pa učenicima obimno gradivo daju da nauče kod kuće. Ovu pojavu vide kao posledicu toga da su profesori vrlo slabo plaćeni pa iz toga nastaje njihovo nezadovoljstvo samim sobom. To nezadovoljstvo prenose na učenike i utiču na to da mnogi učenici počinju da mrze njihov predmet a što se odražava na ocene. ("Znači treba da cenimo rad, a talentima i obrazovanim ljudima da pružimo šansu da imaju blistavu budućnost zahvaljujući svom radu. Vreme je da shvatimo naše probleme i da ih počnemo polako rešavati". (* Učiteljska škola Sarajevo, Balkan Voices 2001).

Zadatak nastavnika je i da bude posrednik između učenika i sredine. Novi socio- obrazovni parametri praćeni su značajnim društvenim promenama: gubljenjem socijalne celovitosti, erozijom lične autonomije definisane stalnim zaposlenjem, obezbeđenim stanom i važnošću porodice, i upravo usled tih promena odrastaju današnja deca. U tom kontekstu veliki je izazov za pokretače školske demokratije koji pozivaju na obnovu uloge škole. Ona bi trebalo da obavlja funkciju posrednika između mladih koji je pohađaju i društvene sredne, naročito roditelja. Društveno i interkulturalno posredništvo može još dozvoliti da se integriše skup učesnika u jednom obrazovnom projektu i da se izbegne još veće stvaranje izmučenih individualnosti koje se povlače u usamljenost. Prepoznavanje važnosti pravilne i suštinske komunikacije u školi, ali i na instancama posredno vezanim za školu, jedan je od načina usmeravanja ka tom zadatku.

Literatura

1. Dr Furlan, I. (1981): Psihički razvoj čovjeka, Školska knjiga, Zagreb.
2. *** (1994): Obitelj, škola, društvo, HPKZ, Zagreb.
3. Rafajac, B. (1991): Odgoj kao razvoj autonomne vrijednosne svijesti, HPKZ, Rijeka.
4. Ingwersen, P. (1992). Information retrieval interaktion, Taylor Graham, London.
5. Balkan Voices (2001): Učiteljska škola Sarajevo.

Bojana Ilić

PUPIL-TEACHER COMMUNICATION QUALITY

Summary

Thanks to the general climate and the dynamics' changes, we have experienced the changes in the general school climate. Learning about communications is particularly valuable in our social events. Pupils and the teachers should be allowed to learn more functional behaviour forms in the communication process. Communications can be developed, learned and advanced, and also in that course our relation to conflicts and problems. One of the programmes for the classroom problems solving is "Education for peace and toleration", which primary aim is the school conflicts' prevention. The idea of giving advantage to the methods of co-operative psychology is the recent attempt to raise the importance of information exchange, group work and helping to others. Introducing the mutual trust in the classroom is one of the first steps to such communication. The educational process is very specific in the changing societies. It is known that the cooperation of all the educational partners raises the chance for pupils school success, regarding its proactivity and organisation. In that context, we can consider the question of children rights in the education and towards numerous and multidimensional educational aims. The teacher's task is to be the mediator between the pupil and the environment, so it would't come to the personal autonomy erosion but would allow the communication and integration of young people between themselves and towards the authorities.

Key words: communication in the school, co-operative pedagogy, educational aims